
Jean Giono

AZ EMBER, AKI FÁKAT ÜLTETETT

Ha meg akarjuk ismerni egy emberi lélek valóban kivételes tulajdonságait, abban a szerencsés helyzetben kell lennünk, hogy hosszú éveken át figyelemmel követhessük cselekedeteit. Amennyiben e cselekedetek mentesek mindenféle önzéstől, és egy kivételesen nagylelkű gondolat vezérli őket, ha egészen bizonyos, hogy mozgatójuk sohasem a jutalom volt, és ha ezenfelül még látható nyomot is hagytak maguk után a világban, biztosak lehetünk abban, hogy felejthetetlen jellemmel találkoztunk.

Mintegy negyven évvel ezelőtt hosszú gyalogtúrát tettem turisták számára teljességgel ismeretlen magaslatokon, az Alpoknak abban az ősrégi szegletében, amely benyúlik Provence területére.

A vidéket délkeletről és délről a Durance folyó középső, Sisteron és Mirabeau közötti szakasza határolja, északon a Drôme felső folyása, a forrástól egészen Die-ig, nyugaton pedig a Venaissin-grófság lapálya és a Mont-Ventoux előhegyei. Magában foglalja Alsó-Alpok megye teljes északi felét, Drôme déli részét és Vaucluse megye kis enklávéját.

Amikor elindultam hosszú utamra, ezt a sivár és lapos vidéket hangafüves pusztá borította, 1200–1300 m magasságban, ahol csupán vadlevelendula nőtt.

A tájat átszeltem teljes szélességében, és háromnapos járás után rendkívüli elhagyatottságban találtam magam. Egy elnéptelenedett falu csontváza mellett táboroztam le. Egy napja nem volt már vizem, feltétlenül találnom kellett valahol. A romos házakat látva, amelyek még most is darázs-fészek-szerűen kapaszkodnak egymásba, arra gondoltam, hogy bizonyára volt itt valamikor egy kút vagy forrás. Találtam is egy forrást, amely már elapadt. Az öt-hat, tetejét vesztett ház, amelyeket kikezdett a szél és az eső, a kis kápolna beomlott tornyával ugyanúgy sorakoztak egymás után, mint az élő falvak házai és kápolnái, itt azonban az életnek nyoma sem volt.

Szép június volt, szikrázón süttött a nap, de a védtelen, magas fekvésű föld fölött kibírhatatlan vadul fújta a szél. Áthatolt a házak elhagyott vázaiban, és úgy morgott, mint egy évés közben megzavart vadállat.

Muszáj volt továbbállnom. Öt óra menetelés után még mindig nem találtam vizet, és már nem is reméltem, hogy valahol találok. Mindenütt ugyanaz a száraz föld, ugyanolyan elfásult fű. A távolban mintha feltűnt volna egy apró, fekete, álló alak – talán magányos fatörzs. Önkéntelenül is elindultam feléje. Egy pásztor állt ott, lábainál valami harminc juh hevert a perzselő földön.

Megkínált vízzel a kulacsából, aztán elvezetett a karámhoz, amely a fennsík egyik hajlatában húzódott meg. A finom, friss vizet egy nagyon mély, természetes kútból szerezte, kezdetleges csörlő segítségével.

A férfi nem volt beszédes – ami teljesen természetes a magányos embernél –, viszont sugárzott róla, hogy magabiztos, és ennek tudatában is van. Ez furcsán hatott e mindenétől megfosztott tájon. A férfi nem kunyhóban lakott, hanem igazi kőházban, amelyen jól látszott, hogy keze munkájával építette újjá a romot, amit idejövetelekor talált. A szilárd és jól szigetelt háztető cserepeit ostromozó szél olyan zajt csapott, mint a fővenyt ostromló tengerhullámok.

A háztartás rendben volt, edények elmosva, padló felsöpörve, puska megzsírozva. A kályhán leves főtt. Megfigyeltem azt is, hogy frissen borotvált, minden gombja jó erősen van felvarrva, ruhái pedig olyan aprólékosan megfoltozva, hogy a javításokat nem is lehetett észrevenni.

Megosztotta velem az ebédjét, aztán, amikor dohánnyal kínáltam a zacskómból, azt mondta, nem dohányzik. A kutyája éppolyan csendes volt, mint ő maga, jóindulatú és mindenféle hátsó szándéktól mentes.

Magától értetődött, hogy nála töltöm az éjszakát – a legközelebbi falu másfél napi járóföldnyire volt. Ráadásul jól ismertem a vidék gyéren elszórt falvait. A magaslatok oldalában négy-öt falu fekszik egymástól távol, a molyhos tölgyek sarjerdői közt, a kocsival járható utak végében. Lakosaik szénégetéssel foglalkoznak. E vidéken rossz az élet: a télen-nyáron mostoha éghajlat szorosan összezárja az embereket, és a családokban dül a visszafafojtott önzés, a mérhetetlen, esztelen elvágyódás.

A férfiak naponta lejárnak a városba, ahová szenet szállítanak teherautóikkal, és ez a folytonos ingadozás a végletek között a legszilárdabb jellemvonásokat is megtöri. Az asszonyokban forr a keserűség. Mindenütt versengés folyik: a szén eladásáért és a templomi padokért, egymással vetekednek a harcos erények, az egymást alulmúló gyarlóságok, és ugyanez a versengés van jelen folyton az erények és gyarlóságok általános zűrzavarában. Ráadásul a szűnni nem akaró szél is borzolja a kedélyeket. Az öngyilkosság járványszerűen terjed, és igen gyakori az elmezavar, amely szinte mindig emberöléshez vezet.

A nemdohányzó pásztor kis zsákokat vett elő, melyből egy halom makkot szórt az asztalra. Egyenként, nagy figyelemmel vizsgálgatta őket, szétválogatta a rosszat és a jót. Miközben pipáztam, felajánlottam a segítségemet. Ez az én dolgom – mondta, én pedig, látva, hogy mekkora gonddal ügyködik, többé nem erősködtem. Ezzel ki is merült a társalgásunk. Amikor egyik oldalon összegyűlt már egy halom elég nagy makk, tízes csomókba rakva megszámlolta őket. Közben még kiselejtezte a kisebb példányokat és azokat, amelyek picit megrepedeztek – ugyanis nagyon közelről vizsgálgatta őket. Mikor végül sikerült összegyűjteni száz egészséges makkot, abahagyta munkáját, és nyugovóra tértünk.

Ennek az embernek a társasága békességet hozott a lelkembe. Másnap arra kértem, hogy még egy napot pihenhesek nála. Teljesen természetesenek vette, pontosabban úgy tűnt, hogy őt semmi sem zavarja. Nem volt feltétlen szükségem erre a pihenőre, de kíváncsi voltam, többet is meg akartam tudni róla. Reggel a férfi kihajtotta a nyáját a legelőre. Indulás előtt egy veder vízben megmerítette a zsákocskát, amelybe előző nap beletette a nagy gonddal kiválogatott és megszámlolt makkokat.

Megfigyeltem, hogy bot helyett egy hüvelyknyi vastag, másfél méteres vaspálcát vitt magával. Úgy tettem, mintha pihenésképpen sétálnék egyet, és elindultam egy úton, mely az övével párhuzamosan haladt. A kis nyáj egy szűk völgy mélyén legelt. Őrzésüket a kutyára bízta, ő pedig arrafelé kapaszkodott fel, ahol én álltam. Attól tartottam, azért jön, hogy szememre vesse kíváncsiságomat, ám ő éppen ellenkezőleg: mivel útja arra vezetett, kért, hogy kísérem el, ha nincs jobb dolgom. Útjának célja kétszáz méterrel fennebb, a magaslaton volt.

Mihelyt odaért, a vasrúddal szurkálni kezdte a földet. Lyukat fúrt, belehelyezett egy makkot, aztán betömte a lyukat. Tölgyfákat ültetett. Megkérdeztem, övé-e a föld. Nem, válaszolta. És tudja-e, hogy kié? Nem tudta. Úgy gyanította, hogy a községé, vagy talán olyan ember birtoka, akit nem érdekel a földterület sorsa. Őt meg éppenséggel az nem érdekelte, hogy ki a tulajdonos. Nekifogott és rendkívül gondosan elültetett száz makkot.

Ebéd után újra válogatni kezdte a magokat. Azt hiszem, elég kitartóan faggathattam, mert válaszolt a kérdéseimre. Három éve egy szál magában ültetgette a fákat. Addigra már százezret ültetett, ebből húszezer kihajtott. Arra számított, hogy ennek a húszezernek is elvész majd a fele, a rágcsálók miatt, vagy a Gondviselés megannyi kiismerhetetlen szándéka folytán. Marad még tízezer tölgyfa, amelyek végül felnőnek ezen a tájon, ahol azelőtt semmi sem volt.

Ekkor már kezdett érdekelni, vajon hány éves lehet ez az ember. Láthatólag több volt ötvennél. Ötvenöt, mondta ő. A neve Elzéard Bouffier. Valamikor az alföldön gazdálkodott, ahol szerencsésen alakult az élete. Miután elveszítette egyetlen fiát, majd a feleségét is, visszavonult magányába – szerette a lassú életet, juhái és kutyája társaságában. Úgy vélte, hogy az ország el fog pusztulni az erdők hiánya miatt. Hozzátette: mivel nincsen semmilyen fontosabb dolga, elhatározta, hogy javítani fog ezen a helyzeten.

Mivel akkoriban jómagam is, fiatal korom ellenére, egyedül éltem, tudtam, hogyan kell finoman megközelíteni egy magányos lelket. Ennek ellenére elkövettem egy hibát. Éppen fiatal korom készítetett arra, hogy a jövőt a magam szemszögéből, egy bizonyos boldogságkereséstől függően képzeljem el. Azt mondtam neki: harminc év alatt ez a tízezer tölgy csodálatos erdővé fog nőni. Ő nagyon szerényen annyit felelt, hogy ha Isten engedi, harminc év alatt annyi fát ültet még, hogy ez a tízezer olyan lesz, mint vízcsepp a tengerben.

Egyébként már tanulmányozta a bükk szaporítását is: a háza mellett ott állt egy bükkmakkokból sarjadzott csemetés. A fácskákat rácsos kerítéssel védte a juhoktól, most már nagyon szépek voltak. Arra is gondolt, mondta, hogy a telkére nyírfákat telepít, oda, ahol a talajtól néhány méterre eléggé nedves a levegő.

Másnap elbúcsúztunk egymástól.

A következő évben kitört az első világháború, amely számomra öt évig tartott. A gyalogos katonának távolról sem a fákon járt az esze. Az igazat megvallva, az egész dolog nem hagyott nyomot bennem – vesszőparipának tekintettem, mint a bélyeggyűjtést, és végül elfelejtettem.

A háború végén kaptam egy kis leszerelési prémiumot, de ennél is jobban vágytam a tiszta levegőre. Ez az egyetlen gondolat vezérelt, semmi más, amikor újra felkerestem azt a kopár vidéket.

A táj nem változott. Mégis, a kihalt falu mögött, a messzeségben valami szürkés köd derengett, mint a magaslatot borító szőnyeg. Előző nap újra eszembe jutott a faültető pásztor. „Tízezer tölgyfa valóban nagy területet képes elfoglalni” – gondoltam magamban.

Öt év alatt túl sok halált láttam, könnyű volt elképzelni, hogy Elzéard Bouffier már nem él – annál is inkább, mivel a húszéves aggastyánnak nézi az ötveneseket, akikre már csak az elmúlás vár. Ő azonban nem halt meg, sőt, ereje teljében volt. Új foglalkozásba kezdett: már csak négy juhot tartott, viszont volt vagy száz kaptárja. A faültetvényeit veszélyeztető juhokat eladta, mert, mint mondta – s én is észrevettem –, a háború csöppnyi gondot sem okozott neki, rendületlenül folytatta az ültetést.

Az 1910-ben ültetett tölgyek akkor már tízévesek voltak, és magasab-
bak, mint én vagy ő. A látvány lenyűgöző volt. Szó szerint elnémultam, és
mivel ő sem szólalt meg, egész nap csendben sétáltunk az erdőben. Ennek
három szakasza összesen tizenegy kilométer hosszú volt, legnagyobb szé-
lessége pedig három kilométer. Amikor arra gondoltam, hogy mindez en-
nek az embernek a kezéből és lelkéből sarjadzott, mindenféle műszaki esz-
köz híján, világossá vált számomra, hogy az ember az Istenéhez hasonló
teljesítményre képes – és nemcsak a pusztításban.

Arról, hogy végig kitartott elképzelése mellett, tanúskodtak a végelát-
hatatlanul sorjázó bükkfák, amelyek a vállamig értek. A tölgyek megerő-
södtek, már túl idősek voltak ahhoz, hogy a rágcsálók kárt tehessenek ben-
nük. Ami pedig a Gondviselés szándékait illeti, ha el akarná pusztítani a
létrehozott művet, immár forgószelekhez kellene folyamodnia. Az öreg
megmutatta azokat a csodás nyírfaligeteket, amelyeket öt éve ültetett, azaz
1915-ben, amikor én Verdunnél harcoltam. Betelepítette velük a teljes föld-
területet, amelyről okkal feltételezte, hogy a nedvesség ott szinte a talajt sú-
rolja. A fácskák, mint valami kamaszok, zsengek voltak, de nagyon elszántak.

Máskülönben úgy látszott, hogy az alkotás láncszerű folyamatot indít-
tott el. Ő ezen nem sokat elmélkedett, kitartóan végezte roppant egysze-
rű munkáját. Amikor azonban visszatértem a faluba, odalent víz csordogált
az emberemlékezet óta kiszáradt patakokban. Sosem láttam ilyen nagysze-
rű vállalkozást, amelynek ekkora hatása volna. A száraz medrek valamikor
nagyon régen vizet szállítottak. Az elbeszélésem elején említett lehangoló
falvak némelyike régi gall-római települések helyére épült, ezek maradvá-
nyait régészek kutatták, és horgokat találtak ott, ahol a huszadik század-
ban csak tartályokkal lehetett egy kis ivóvizet biztosítani.

A szél is szórta a magvakat. A vízzel együtt megjelentek a füzesek, a ré-
tek, a kertek, a virágok – az élet határozott értelmet kapott.

Az átalakulás azonban olyan lassan ment végbe, hogy az emberek meg-
szokták anélkül, hogy csodálkoztak volna rajta. A vadászok, akik a nyulak,
vaddisznók nyomában felkeresték a magányos vidéket, észlelték ugyan a
fácskák elszaporodását, ám azt a föld természetes szeszélyének tulajdoní-
tották. Éppen ezért nem avatkozott bele senki ennek az embernek az al-
kotásába. Ha sejtelmük lett volna a munkájáról, meggátolták volna. Ő azon-
ban minden gyanún felül állt. Ki tudta volna elképzelni a faluban vagy a
hivatalokban, hogy valaki ilyen hatalmas, a legnemesebb nagylelkűségből
fakadó kitartással képes tevékenykedni?

Az 1920-as évvel kezdődően nem telt el esztendő anélkül, hogy meglátogattam volna Elzéard Bouffiert. Sohasem láttam meghátrálni vagy kételkedni. És mégis, Isten a megmondhatója: talán még Ő is próbára tette! Számptalan bosszúság érte az öreget. Elképzelhető, hogy a terv végrehajtásához a balsorsot is le kellett győznie, szenvedélyes munkája csak akkor lehetett sikeres, ha megküzdött a kétségbeeséssel. Egy év alatt több mint tízezer juhárt ültetett. Valamennyi elpusztult. A következő évben lemondott a juharról, és folytatta a bükk ültetését, ez még a tölgyek telepítésénél is szebben alakult.

Ahhoz, hogy minél pontosabban megérthessük e rendkívüli jellemet, nem szabad elfelejtenünk, hogy teljes magányban ügködött, olyannyira, hogy élete vége felé már el is szokott a beszédétől. Vagy talán nem látta szükségét?

1933-ban felkereste egy erdőőr, aki nem értett semmit az egészből. Ez a hivatalnok megparancsolta neki, hogy ne rakjon tüzet a szabadban, mert veszélyeztetni ennek a *természetes* erdőnek a növekedését. Ez az első eset – mondta az ember naivan –, hogy egy erdő teljesen magától sarjad ki. Az öreg akkoriban a háztól tizenkét kilométerre ültette a bükkfákat. Mivel meg akarta spórolni az oda-vissza utat – lévén ekkor már hetvenöt éves –, elhatározta, hogy kőházikót épít a telepítés helyén. A következő évben ez meg is történt.

1935-ben egy valódi hivatali küldöttség szállt ki, hogy megvizsgálja a „természetes erdőt”. Ott volt az erdő- és vízügyek egyik fontos embere, egy országgyűlési képviselő meg néhány szakember. Sok felesleges szó esett. Elhatározták, hogy tenni kell valamit, és szerencsére semmit nem tettek, kivéve egyetlen hasznos dolgot: az erdőt az állam védelme alá helyezték, és megtiltották benne a szénégetést. Mindenkit lenyűgözött a fiatal, makk-egészséges fák látványa – bűverejük még a képviselőt is rabul ejtette.

Egy barátom erdőfelügyelőként vett részt a küldöttségben. Elmagyaráztam neki a titok nyitját. A rákövetkező héten együtt látogattuk meg Elzéard Bouffiert. Éppen javában munkálkodott, húsz kilométerre attól a helytől, ahol a küldöttség járt.

Az erdőfelügyelő nemhiába volt a barátom. Tudta értékelni a dolgokat, és tudott hallgatni. Áadtam az ajándékba vitt néhány tojást. Hármában költöttük el uzsonnákat, és több órát töltöttünk együtt némán, a tájban gyönyörködve.

A hegyoldalt, ahonnan érkeztünk, teljes egészében 6-7 méteres fák borították. Felidéztem magamban a táj képét 1913-ban, azt a pusztaságot... A békés, rendszeres munka, a magaslati éles levegő, a mértékletesség és

főként a lelki tisztaság szinte ünnepélyes egészséget adott ennek az öregembernek. Isten harcosa volt ő. Azon gondolkodtam, vajon hány hektárt fog még betakarni erdővel.

Mielőtt elbúcsúztunk volna, barátom futólag megemlített néhány fafajtát, amelyeknek a helyi talaj valószínűleg kedvező lenne. Nem sokáig erőltette a dolgot. „Már azon egyszerű oknál fogva, hogy az öreg erről többet tud, mint én” – mondta később. Egyórás gyaloglás után – miközben megérett benne a gondolat – hozzátette: „Jóval többet tud erről, mint bárki a világon. Nagyszerű módot talált arra, hogy boldog legyen!”

Ennek a felügyelőnek köszönhetően nemcsak az erdő, de az öreg boldogsága is oltalom alá került. Az erdő védelmét három erdőkerülő biztosította, akiket ő nevezett ki, és annyira rájuk ijesztett, hogy ellenálltak bármilyen megvesztegetésnek a favágók részéről.

A művet csupán a második világháború idején fenyegette komolyabb veszély. Mivel az akkori automobilonkat gázgenerátor hajtotta, a fa állandó hiánycikk volt. 1910-ben elkezdődött a tölgyek vágása, ám az érintett terület oly messzire esett az úthálózattól, hogy a vállalkozás pénzügyi szempontból balul ütött ki. Fel is hagytak vele. A pásztor ebből semmit sem vett észre. Harminc kilométerrel odébb, békésen ültette a fákat, erről a háborúról éppúgy nem vett tudomást, mint az előzőről.

Utójára 1945 júniusában láttam Elzéard Bouffiert. Akkor nyolcvanhét éves volt. Elindultam hát újra a pusztaságba vezető úton, de most, bár az országot végigpusztította a háború, a Durance völgye és a hegyvidék között autóbusz közlekedett. E viszonylag gyors járműnek a számlájára írtam, hogy nem ismertem fel a helyszínt, amerre legutóbb barangoltam. És úgy tűnt, hogy az út újabb helységeket is érint. Egy falunevet megpillantva jöttem rá: bizony ugyanazon a tájon haladtam, amelyet egykor olyan romosnak és elszomorítónak találtam. Vergons-ban szálltam le az autóbuszról.

1913-ban ezen a tíz-tizenkét házból álló tanyán három lélek lakott. Elvadultak voltak, utálták egymást. Csapdával vadásztak, abból éltek – majd-hogynem a történelem előtti ember testi és erkölcsi állapotában. Körülötük az elhagyott házakat felverte a csalán. Reménytelen tengődés volt az életük, már csak a halál várt rájuk – és egy ilyen helyzet nem az erények melegágya.

Mostanra minden megváltozott. Még a levegő is. Ez a táj annak idején száraz és heves szélrohamokkal fogadott – most lágy, illatos szellő fújdogált. A magasból vízcsobogáshoz hasonló zajt hallottam: az erdőben kalandozó szél hangja volt. Még jobban meglepődtem, amikor valóban egy

medencébe folydogáló víz csobogása ütötte meg fületem. Láttam, csorgót építettek, bőven folyt belőle a víz, és ami a leginkább meghatott: a csorgó mellé hársfát ültettek. Már négyéves lehetett, jó testes fa, az újjászületés tagadhatatlan bizonyítéka.

Vergons-ban olyan munka nyomait láttam, amelyet csakis reménykedve lehet kivitelezni. Egyszóval a remény visszatért. A romokat eltakarították, a pusztuló falakat lerombolták, öt házat újjáépítettek. A tanya lélekszáma immár huszonnyolc volt, beleértve négy fiatal családot. Új, frissen vakolt házak, körülöttük zöldségeskertek, ahol vegyesen, de szép egyenes ágyásokban zöldség és virág, káposzta és rózsza, póréahagyma és oroszlánszaj, zeller és szellőrózsa termett. Most már olyan hely volt ez, ahol az ember szívesen él.

Gyalog mentem tovább. A nemrég befejeződött háború miatt az élet még nem nyerte vissza az uralmat mindenek fölött, de Lázár felkelt már a sírból. Az alacsonyabb hegyoldalakon kicsiny árpamezőket és sarjadzó rozsföldeket láttam, a szűk völgyek ölén rétek zöldelltek.

Alig nyolc évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az ország újra egészségtől és jóléttől ragyogjon. Az 1913-ban látott romok helyén takaros gazdaságok virultak, boldog és kényelmes életről tanúskodtak. A régi források újra ontották magukból az esőkből és az erdőben megmaradt hóból származó vizet, amelyet csatornába vezettek. A gazdaságok mellett, juharligetek árnyékában, a kutak medencéjéből friss menta szőnyegére csorgott a víz. A falvak lassanként újjáépültek. A betelepedők a síkvidékről jöttek, ahol a földnek nagy ára van – fiatalságot, mozgalmasságot, kalandvágyat hoztak magukkal. Az utakon jól táplált férfiakat és asszonyokat látni, nevető fiúkat és lányokat, akiknél újra szokásba jöttek a falusi mulatságok. Ha összeszámoljuk a régi lakosokat – akikre nem lehet ráismerni, amióta nyugalomban élnek – és az újonnan jötteket, több mint tízezer lélek köszönheti a boldogságát Elzéard Bouffier-nek.

Ha arra gondolok, hogy egyetlen ember, a maga egyszerű testi és erkölcsi erőforrásaival elegendő volt ahhoz, hogy e pusztaságot a Kánaán földjévé varázsolja, úgy érzem, az emberi sors mégiscsak csodálatra méltó. De ha számításba veszem mindazt a kitartást, lelki nagyságot és szenvedélyes segítőkészséget, amelyre szükség volt a cél megvalósításához – végtelen megbecsülést érzek e tanulatlan öreg paraszt iránt, aki képes volt véghezvinni ezt az Isten áldotta munkát.

Elzéard Bouffier békésen halt meg 1947-ben, a banoni öregotthonban.